

КІЛІМІЧЕНКО С. О.,

аспірант кафедри кримінального
процесу

(Національний університет

«Одеська юридична академія»)

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.52>

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ПРОЯВІВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено комплексному аналізу особливостей подолання протидії розслідуванню проявів організованої злочинної діяльності з позицій практико-орієнтованого та системного підходу. Обґрунтовано, що протидія розслідуванню у провадженнях пов'язаних з організованою злочинністю не має випадкового чи епізодичного характеру, а виступає структурним елементом механізму злочинної діяльності, інтегрованим у процес її планування, реалізації та приховування. Наголошено, що сучасні організовані злочинні формування цілеспрямовано використовують процесуальні, організаційні та нормативні інструменти для ускладнення доказування, нейтралізації результатів слідчої діяльності та дестабілізації роботи органів досудового розслідування.

У роботі акцентовано увагу на специфіці випереджальної та системної протидії, що проявляється у формуванні заздалегідь узгоджених моделей поведінки учасників злочинних угруповань, фрагментації злочинної діяльності, розосередженні ролей і відповідальності, а також у використанні формально правомірних механізмів кримінального процесу з метою затягування або блокування розслідування. Доведено, що ефективне подолання такої протидії неможливе шляхом ізольованого застосування окремих слідчих дій і потребує стратегічного планування розслідування, побудови комплексних доказових конструкцій та чіткого розмежування тактичних і стратегічних завдань.

Особливу увагу приділено практичним аспектам подолання протидії, зокрема необхідності забезпечення процесуальної дисципліни, поетапного структурування кримінальних проваджень, прогнозування процесуальної поведінки сторони захисту та мінімізації ризиків визнання доказів недопустимими. Підкреслено значення організаційної стабільності слідчо-прокурорських груп, наступності розслідування та внутрішньої координації дій у багатоепізодних кримінальних провадженнях. Обґрунтовано, що подолання протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності має розглядатися як самостійний напрям професійної діяльності слідчого і прокурора, який вимагає поєднання високого рівня правової підготовки, методичної виваженості та стратегічного мислення.

Зроблено висновок, що ефективність розслідування проявів організованої злочинної діяльності безпосередньо залежить від здатності органів досудового розслідування своєчасно виявляти, прогнозувати та нейтралізувати різні форми протидії, забезпечуючи цілісність доказової діяльності та реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Ключові слова: протидія розслідуванню, організована злочинна діяльність, досудове розслідування, подолання протидії, доказування, кримінальне провадження, слідча тактика, процесуальні механізми, зловживання процесуальними правами, стратегія розслідування

Kilimichenko S. O. Features of overcoming resistance to investigations into manifestations of organised criminal activity

The article is devoted to a comprehensive analysis of the peculiarities of overcoming opposition to the investigation of manifestations of organised criminal activity from the perspective of a practice-oriented and systematic approach. It is argued that countering investigations into organised crime is not accidental or episodic in nature, but is a structural element of the mechanism of criminal activity, integrated into the process of its planning, implementation and concealment. It is emphasised that modern organised criminal groups purposefully use procedural, organisational and regulatory instruments to complicate the process of proving guilt, neutralise the results of investigative activities and destabilise the work of pre-trial investigation bodies.

The paper focuses on the specifics of proactive and systematic counteraction, which manifests itself in the formation of pre-agreed patterns of behaviour among members of criminal groups, the fragmentation of criminal activity, the distribution of roles and responsibilities, and the use of formally legitimate mechanisms of criminal procedure to delay or block investigations. It has been proven that effective counteraction to such resistance is impossible through the isolated application of individual investigative actions and requires strategic planning of the investigation, the construction of comprehensive evidence structures, and a clear distinction between tactical and strategic tasks.

Particular attention is paid to the practical aspects of overcoming opposition, in particular the need to ensure procedural discipline, the phased structuring of criminal proceedings, predicting the procedural behaviour of the defence and minimising the risks of evidence being declared inadmissible. The importance of organisational stability of investigative and prosecutorial teams, continuity of investigation and internal coordination of actions in multi-episode criminal proceedings is emphasised. It is argued that overcoming opposition to the investigation of organised criminal activity should be considered a separate area of professional activity for investigators and prosecutors, requiring a combination of a high level of legal training, methodological prudence and strategic thinking.

It was concluded that the effectiveness of investigating manifestations of organised criminal activity directly depends on the ability of pre-trial investigation bodies to timely detect, predict and neutralise various forms of counteraction, ensuring the integrity of evidence gathering and the implementation of the principle of inevitability of criminal liability.

Key words: *obstruction of investigation, organised criminal activity, pre-trial investigation, overcoming obstruction, evidence, criminal proceedings, investigative tactics, procedural mechanisms, abuse of procedural rights, investigation strategy*

Вступ. В умовах трансформації злочинності та ускладнення форм її організації особливої актуальності набуває проблема ефективного розслідування проявів організованої злочинної діяльності, яка характеризується високим рівнем латентності, стійкістю кримінальних зв'язків та здатністю до системного протистояння правоохоронним органам. Однією з ключових ознак сучасної організованої злочинності є наявність цілеспрямованої та багаторівневої протидії розслідуванню, що реалізується через використання процесуальних, організаційних і нормативних механізмів, спрямованих на ускладнення доказування, дезорганізацію слідчої діяльності та мінімізацію ризиків кримінальної відповідальності для учасників злочинних формувань.

Практика досудового розслідування переконливо свідчить, що у провадженнях пов'язаних з організованою злочинною діяльністю протидія розслідуванню не обмежується

окремими протиправними діями або пасивною поведінкою підозрюваних, а виступає складовою частиною механізму злочинної діяльності, яка формується ще на етапі підготовки злочинів і адаптується до перебігу кримінального провадження. Така протидія проявляється у фрагментації злочинних епізодів, розосередженні ролей між учасниками, використанні формально правомірних процесуальних інструментів, зловживанні правами сторони захисту, а також у створенні умов для визнання доказів недопустимими. У результаті органи досудового розслідування стикаються з необхідністю не лише викриття злочинної діяльності, а й подолання системних перешкод, які цілеспрямовано створюються з метою нейтралізації результатів слідчої роботи.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам організованої злочинності, питання подолання протидії розслідуванню часто розглядаються фрагментарно, без урахування їх комплексного та практико-орієнтованого характеру. У наукових дослідженнях переважає аналіз окремих форм протидії або загальних питань тактики розслідування, тоді як потреби правозастосовної практики вимагають розроблення цілісного підходу до нейтралізації протидії як самостійного напрямку професійної діяльності слідчого і прокурора. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення особливостей подолання протидії розслідуванню проявів організованої злочинної діяльності з урахуванням сучасних викликів кримінального процесу та реальних умов функціонування правоохоронної системи.

Постановка завдання. З огляду на системний характер протидії розслідуванню проявів організованої злочинної діяльності та її глибоку інтегрованість у механізм вчинення злочинів, виникає об'єктивна потреба у формуванні науково обґрунтованого, практико-орієнтованого підходу до подолання таких протиправних впливів у межах досудового розслідування. Сучасна слідча та судова практика засвідчує, що традиційні тактичні прийоми і процесуальні алгоритми не завжди є достатніми для нейтралізації випереджальної, колективної та формально правомірної протидії, яку реалізують організовані злочинні формування. У зв'язку з цим постає необхідність поглибленого дослідження саме особливостей подолання протидії як самостійного напрямку професійної діяльності органів досудового розслідування.

Основним завданням статті є наукове осмислення та систематизація ключових особливостей подолання протидії розслідуванню проявів організованої злочинної діяльності з урахуванням потреб правозастосовної практики, вимог кримінального процесуального законодавства та специфіки доказування у багатоепізодних і складних кримінальних провадженнях. Для досягнення поставленої мети у роботі передбачається проаналізувати характерні форми і способи протидії розслідуванню, що застосовуються організованими злочинними структурами, визначити їх вплив на хід і результати доказової діяльності, а також окреслити практичні підходи до нейтралізації таких впливів у межах чинних процесуальних можливостей.

У межах поставленого завдання також передбачається з'ясування ролі стратегічного планування розслідування, поетапного структурування кримінального провадження, забезпечення процесуальної дисципліни та організаційної стабільності слідчо-прокурорських груп у подоланні протидії. Особлива увага приділяється визначенню критеріїв ефективності відповідних заходів, а також формуванню узагальнених практичних орієнтирів, спрямованих на мінімізацію ризиків дезорганізації розслідування, втрати доказів або нівелювання результатів слідчої діяльності внаслідок зловживання процесуальними правами.

Результати дослідження. Особливості подолання протидії розслідуванню проявів організованої злочинної діяльності визначаються передусім тим, що така протидія є не випадковим або ситуативним явищем, а системно вбудованим елементом механізму злочинної діяльності, який функціонує паралельно з безпосереднім вчиненням кримінальних правопорушень. У сучасних умовах організована злочинність формує власні моделі управління ризиками кримінального переслідування, що охоплюють правові, процедурні, кадрові та матеріально-технічні засоби впливу на перебіг досудового розслідування. Відповідно,

подолання такої протидії не може бути зведене до окремих епізодичних дій слідчого або прокурора, а потребує цілеспрямованої, методично вивіреної діяльності, яка здійснюється з урахуванням специфіки організованих форм злочинності та особливостей кримінального процесуального регулювання.

Однією з ключових особливостей протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності є її інституціоналізований характер. У межах злочинних угруповань формуються сталі алгоритми поведінки у випадку викриття, затримання окремих учасників або проведення слідчих дій. Такі алгоритми зазвичай включають розподіл ролей між учасниками, визначення осіб, відповідальних за комунікацію з органами досудового розслідування, координацію показань, забезпечення формального правового захисту, а також реалізацію заходів, спрямованих на ускладнення або блокування збирання доказів [1]. У практичному вимірі це означає, що слідчий стикається не з індивідуальною лінією захисту окремої особи, а з колективною, заздалегідь узгодженою моделлю протидії, яка має на меті зруйнувати логіку доказування ще на початкових етапах кримінального провадження.

Подолання такої протидії потребує від органів досудового розслідування переходу до системного планування розслідування з урахуванням імовірних сценаріїв протидії. Практика свідчить, що у провадженнях про організовану злочинну діяльність особливого значення набуває початковий етап розслідування, коли визначаються його стратегічні орієнтири, формуються основні слідчі версії та обирається загальна тактика доказування. Помилки або прорахунки на цьому етапі часто створюють сприятливі умови для реалізації протидії, яка згодом набуває самопідтримуваного характеру і стає дедалі складнішою для нейтралізації. Саме тому однією з особливостей подолання протидії є необхідність випереджального характеру слідчих і процесуальних рішень, коли дії органів розслідування спрямовані не лише на фіксацію вже вчинених дій злочинців, а й на попередження очікуваних форм протидії [2].

Практико-орієнтований підхід до подолання протидії розслідуванню передбачає глибоке розуміння типових способів впливу організованих злочинних структур на процес доказування. До таких способів, зокрема, належать створення формально правомірних підстав для визнання доказів недопустимими, ініціювання численних процесуальних клопотань з метою затягування розслідування, використання прогалин або колізій у законодавстві, а також формування альтернативних, зовні логічних версій подій, які ускладнюють доведення єдиного умислу та організованого характеру злочинної діяльності. Подолання цих форм протидії потребує від слідчого не лише знання норм кримінального процесуального права, а й уміння прогнозувати процесуальну поведінку сторони захисту та заздалегідь вибудовувати доказову базу з урахуванням можливих спроб її нівелювання [3].

Особливої уваги заслуговує така особливість протидії, як її фрагментуючий вплив на доказову діяльність. Організовані злочинні угруповання зазвичай діють за принципом розосередження функцій і відповідальності, що унеможливорює пряме пов'язування конкретних виконавців із загальним злочинним планом. У результаті слідчий стикається з необхідністю доведення не лише окремих епізодів злочинної діяльності, а й їх системного характеру, наявності стійких зв'язків між учасниками та спільного умислу. Подолання такої протидії полягає у формуванні комплексних доказових конструкцій, які об'єднують різноманітні докази у єдину логічну систему. На практиці це означає необхідність поєднання результатів негласних слідчих дій, матеріалів фінансового аналізу, документальних доказів, результатів експертиз і процесуально оформлених показань у спосіб, що виключає їх ізольоване сприйняття.

Ще однією важливою особливістю подолання протидії розслідуванню є необхідність чіткого розмежування тактичних і стратегічних завдань. У практиці досудового розслідування нерідко спостерігається ситуація, коли досягнення короткострокового тактичного результату, наприклад швидке пред'явлення підозри або обрання запобіжного заходу, фактично посилює можливості протидії у стратегічній перспективі. Організовані злочинні структури здатні адаптуватися до таких дій, використовуючи їх як сигнал для активізації

механізмів протидії [4]. Тому особливістю подолання протидії є необхідність оцінювати кожне процесуальне рішення не лише з точки зору його формальної обґрунтованості, а й з позиції впливу на загальну логіку розслідування та баланс сил між стороною обвинувачення і злочинною організацією.

Важливу роль у подоланні протидії відіграє організаційний аспект діяльності органів досудового розслідування. У провадженнях про організовану злочинну діяльність протидія часто спрямована не на окремого слідчого, а на дестабілізацію всієї слідчо-прокурорської групи. Це може проявлятися у спробах впливу на розподіл повноважень, створенні конфліктів між учасниками розслідування, використанні процедурних механізмів для заміни слідчих або прокурорів. Подолання такої протидії потребує чіткого внутрішнього управління, визначення єдиного центру координації та забезпечення наступності розслідування незалежно від кадрових змін. У практичному вимірі це означає необхідність детального документування ходу розслідування, фіксації прийнятих рішень і збереження цілісності доказової стратегії.

Особливістю подолання протидії також є потреба у високому рівні процесуальної дисципліни. Організовані злочинні угруповання активно використовують будь-які процесуальні помилки або формальні порушення для дискредитації результатів розслідування. Навіть незначні відступи від встановленого порядку проведення слідчих дій можуть стати підставою для визнання ключових доказів недопустимими, що фактично нівелює значні зусилля правоохоронних органів. Тому подолання протидії передбачає не спрощення процедур, а, навпаки, їх максимально точне і вивірене дотримання, особливо у складних і багатоепізодних кримінальних провадженнях.

Окремою особливістю є необхідність подолання протидії, що здійснюється через зловживання правом. У практиці розслідування організованої злочинної діяльності поширеними є ситуації, коли сторона захисту використовує процесуальні права не з метою реалізації законних інтересів підозрюваного, а для створення перешкод розслідуванню [5]. Це може проявлятися у поданні численних необґрунтованих клопотань, ініціюванні повторних експертиз без об'єктивної потреби, оскарженні кожної процесуальної дії незалежно від її змісту. Подолання такої протидії потребує від слідчого і прокурора активної процесуальної позиції, чіткої аргументації своїх рішень і послідовного формування судової практики, яка унеможливило використання процесуальних прав всупереч їх призначенню.

Практико-орієнтованою особливістю подолання протидії є також необхідність поетапного структурування кримінального провадження. У провадженнях про організовану злочинну діяльність доцільним є виділення окремих епізодів або блоків злочинної діяльності для їх самостійного процесуального опрацювання. Такий підхід дозволяє зменшити навантаження на слідчого, уникнути надмірної складності провадження та водночас зберегти можливість доведення системного характеру злочинної діяльності. Крім того, поетапність розслідування ускладнює реалізацію протидії, оскільки злочинна структура змушена постійно адаптувати свої дії до змінюваної процесуальної ситуації.

Подолання протидії розслідуванню проявів організованої злочинної діяльності має також чітко виражений нормативний аспект. Недостатня визначеність окремих процесуальних інститутів, суперечливість судової практики або прогалини у законодавстві створюють додаткові можливості для протидії [6]. У цьому контексті особливістю подолання протидії є активне використання наявних процесуальних інструментів у поєднанні з ініціюванням змін у правозастосовній практиці. Практика показує, що послідовна і аргументована позиція сторони обвинувачення у суді може поступово сформувати стандарти, які обмежують можливості зловживання процесуальними правами.

Висновки. Загалом подолання протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності є складним багаторівневим процесом, що вимагає поєднання стратегічного мислення, тактичної гнучкості та бездоганного дотримання процесуальних вимог. Його особливості полягають у необхідності врахування системного характеру протидії, її випереджальних форм, використання формально правомірних механізмів та спрямованості на дезорганізацію доказової діяльності. Ефективне подолання такої протидії можливе лише за умови

переходу від фрагментарних рішень до комплексної моделі розслідування, орієнтованої на довготривалу протидію злочинним структурам і забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Волобуєв А.Ф. Подолання протидії організованих злочинних груп розслідуванню економічних кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 1999. № 3. С. 201–213.
2. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. К., 2004. 251 с.
3. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Протидія розслідуванню та засоби її подолання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1 (97). С. 68–77.
4. Денисюк С. Ф. Подолання протидії розслідуванню: організаційні і тактичні заходи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ* : збірник наукових праць. Харків : ХНУВС, 2011. № 2 (53): спеціальний випуск «Незалежній Україні – 20 років». С. 183–190.
5. Іванов А. О. Типові форми протидії кримінальному переслідуванню під час судового провадження. *Досудове розслідування в Україні: сучасний стан та шляхи підвищення ефективності* : матеріали науково-практичної конференції (Миколаїв, 29 травня 2015), 2015. С. 62–65.
6. Щур Б. В. Протидія розслідуванню в механізмі організованої злочинної діяльності. *Вісник Львів. ін-ту внутрішніх справ* : збірник. Гол. ред. В. Л. Ортинський. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при НАВС України. Вип. 1. 2004. С. 129–133.

